

До історії повстання жидівських хліборобських колоній у колишній царській Росії.

Тепер вже загальновідомий факт, що ідея оселити жидів на землі за царських часів зазнала повної поразки.

В основі цієї ідеї лежало бажання перетворити жидів у „корисних громадян“, але зовсім не змагання визволити їх з того тяжкого економічного становища, в якому вони перебували. Роля уряду була подвійна: одною рукою він вабив жидів до хліборобства, другою одпихав. Яке важке було становище жидів-хліборобів, знати з того, що писав з цього приводу відомий знавець історії повстання жидівських хліборобських колоній Нікітін¹⁾... „вспомнимъ, что по единоголосному удостовѣренію всѣхъ бывшихъ генералъ-губернаторовъ и губернаторовъ западнаго и прибалтійскаго края, евреевъ влекли къ земледѣлію: сперва крайня нищета и безпріютность, потомъ желаніе еще освободить своихъ малолѣтнихъ сыновей отъ страшнаго въ старину рекрутства, наконецъ, отсутствіе спроса на какую-либо производительную ихъ дѣятельность вслѣдствіе скученности бѣднаго населенія въ названыхъ мѣстностяхъ, откуда ихъ изъ жалости съ пособіями переселяли въ Новороссію, а тамъ снабжали кормовыми и хозяйственными принадлежностями. Евреевъ, пребывающихъ въ колоніи, постигали моровыя язвы, цынга, тифъ и лихорадки отъ изнуренія, перемѣны климата, неимѣнія ни готоваго помѣщенія, ни питательной пищи; имъ еще приходилось пресмыкаться по нѣсколько лѣтъ сряду по чужимъ угламъ до водворенія ихъ въ выстроенныхъ для нихъ домахъ, найденныхъ ревизорами тѣсными, сырыми, словомъ неудобными для жилья. Въ то же время ихъ посѣщали: саранча, суслики, жучки, засуха и т. п. бичи земледѣлія, уничтожавшіе плоды ихъ новаго и потому тяжелаго труда, а падежи лишали ихъ скота. Затѣмъ, положительно чуждые другъ

¹⁾ Нікітінъ, „Еврей-земледѣльцы“. (Спб.—1887 г.), предисловіе, стор. X—XI.

другу, но насильственно соединенные въ одни такъ называвшіяся „сводныя семейства“, евреи должны были вмѣстѣ жить, ѣсть, пить, пахать, сѣять, жать, чинить плуги, кормить скоть, поддерживать дома и считать все общей собственностью, нести отвѣтственность за ея цѣлость и дѣлиться поровну, хотя добывали средства: одни — прилежно, другіе — лѣниво, а третьи — ничего не производили“.

Не останню в погіршенні становища жидів-хліборобів ролю відіграли й зловживання царських урядовців, що орудували справою влаштування жидів на землі.

Не самий-но уряд ставивсь нещиро до питання про жидівську колонізацію, нещиро поставилися до цієї справи й жидівські багатирі-добродійники, що висловили бажання в жидівській колонізації прийти урядові на допомогу. А тимчасом саме на цих добродійників уряд дуже покладавсь. Промовисто за це свідчить обіжник м-ра державних маєтків, обіцяючи тим жертводавцям усякі вигоди (Арх. Київ. Генерал-губернатора, поліц. част. справа ч. 965 за 1852 рік).

Як ставилися до цього питання адміністрація й жидівські багатирі, надто яскраво виявляється в справі з Веприківською зразковою жидівською хліборобською колонією ¹⁾.

Справа ця, як показує листування київського губернатора Кривцова з київським генерал-губернатором князем І. І. Васильчиковим, почалася 1853 року з ініціативи ген.-губернатора.

Доповідна в цій справі записка управителя Київської Контори державних маєтків С. А. Швейка київському генерал-губернаторові починається так: „Устройство евреевъ въ земледѣльческомъ быту и осуществленіе намѣренной правительства въ привлеченіи къ болѣе правильнымъ занятіямъ по сельскому хозяйству составляетъ одну изъ важнѣйшихъ заботъ Министерства Государственныхъ имуществъ. Колонизація въ ограниченныхъ, впрочемъ, размѣрахъ осуществлена частью въ Киевской губерніи, гдѣ въ нѣкоторыхъ изъ казенныхъ имѣній оказавшіяся избытокъ земли обращень для поселенія евреевъ и для устройства ихъ въ земледѣльческомъ быту; но несмотря на всю заботливость начальства, дѣло это не принесло желательныхъ результатовъ, во-первыхъ, по недостатку средствъ, а во-вторыхъ, по врожденной наклонности евреевъ къ торговой промышленности и мелочной спекуляціи, подавляющей у нихъ всякую мысль о постоянной осѣдлости и правильномъ трудѣ“. Улаштувати колонії поблизу Києва він визнає за річ цілком доцільну, але вагається вказати, які є відповідні державні землі. Але вже в наступній доповіді з 9.V.1853 р. Швейко указує на близькі до Києва

¹⁾ Дѣло объ образованіи еврейской образцовой колоніи вблизи Киева на землѣ Веприковскаго общества Васильковскаго уѣзда. № 97. Канцелярія Киевскаго, Подольскаго и Волинскаго генераль-губернатора. Нач. 2. XII 1852 г., конч. 10. V 1858 г. Київський Центральний Історичний Архів ім. Антоновича.

скарбові гулящі землі Веприківської громади у Васильківському повіті, що утворилися з колишнього Фастівського маєтку (поля суміжні з полями влаштованої вже Котлубицької жидівської колонії).

Був проєкт усі ці землі за люстрацією лишити селянам у їхнє користування.

Далі йдуть усякі технічні міркування, як землі розмежувати, й робиться підрахунок видаткам на переселення однієї жидівської родини (596 карб. і 50 коп.). Отже, двох тисяч карбованців, які пожертвував банкір Гальперін, вистачить на поселення та встаткування тільки чотирьох родин. До цього додаються кресленики, кошториси й план.

Проектується утворити колонію на 14—16 родин, наділивши кожному поселенцеві 12 десятин та 1 десятину на садибу. Число гулящих земель визначає люстратор.

З нового плану на 15 тяглих родин, який уклав Швейко, видно, що землі для колонії межують з селянськими та що в сусідній Котлубицькій жидівській колонії, влаштованій р. 1851 на сорок дворів, оселилось поки що лиш 30 родин. За планом на кожную повну ділянку приділено землі 16,85 десят. (садибної 1,15, робочої (орної) — 12, сіножатної 2,50, пасовищної 1,20). Норми для утворення орних і сіножатних ділянок проектується для зразкової колонії ті самі, що й для Котлубицької.

З завідомлення міністерства державних маєтків від 13-го серпня 1853-го р. видно, що земля, призначена для жидівської колонії, уходить до складу фастівського подуховного маєтку; отже приділити її безплатно не можна, і за люстрацією Фастівського маєтку призначено з Веприківських земель під жидівську колонію разом 522 десятині, а не 700, як це проектувалося передше. Генерал-губернатор у завідомленні на ім'я київського губернатора К. Г. Кривцова (з 5. X. 1853 р.) визначає розмір чиншу за користування подуховними землями: 97 коп. з десятини орної та 67 коп. — сіножатної.

Які ставлено вимоги майбутнім хліборобам?

Як пише губернаторові у тому-таки завідомленні І. І. Васильчиков, „предположенные къ водворенію въ образцовой еврейской колоніи должны быть поведенія честнаго и безукоризненнаго, посвящая себя въ добронамѣреніи земледѣльческому труду и съ возможно большимъ количествомъ способныхъ работниковъ“. Що-до чиншу київський губернатор Кривцов у доповіді генерал-губернаторові (з 8. IX 1853 р.) подає до відому, що „евреи будутъ охотно платитъ оброкъ, тѣмъ болѣе что дома и вообще хозяйство въ колоніи будутъ устроены особыми средствами. Это доказывается послѣднимъ распоряженіемъ Г. Министра Государственныхъ Имуществъ по отводу евреямъ 105 участковъ земли для хлѣбопашества, изъ коихъ 19, какъ принадлежащіе къ имѣніямъ подуховнымъ, были

отведены евреямъ не иначе, какъ съ платежомъ положеннаго люстраціоннаго оброка со дня самаго тамъ ихъ водворенія. Изъ этихъ участковъ въ особенности три при деревнѣ Щучанкѣ (земля коихъ изобилуетъ плодородіемъ) заняты евреями тотчасъ же послѣ объявленія разрѣшенія Министерства о сказанныхъ земляхъ, изъ остальныхъ же 17 участковъ, состоящихъ въ Чернобыльскомъ имѣніи въ Радомысльскомъ уѣздѣ, гдѣ почва земли или песчаная, или болотистая и вообще неудобная по хлѣбопашеству, не роздано (?) до сихъ поръ только 5 участковъ, но и тѣ, судя по поступающимъ ко мнѣ ежедневно прошеніямъ, будутъ заселены окончательно. Вообще евреи переходятъ въ сельское состояніе охотно и занимаются хлѣбопашествомъ на какихъ бы то ни было земляхъ изрядно. Но главнымъ, такъ сказать, двигателемъ общаго стремленія евреевъ къ сельскому быту ожидающая ихъ 25-лѣтняя льгота отъ рекрутства. Безъ этого едва ли найдется какой-нибудь мѣщанинъ еврей, подвергающийся въ своемъ обществѣ даже всѣмъ возможнымъ лишеніямъ, который согласился бы промѣнять свой бытъ на сельское хозяйство. Хотя, конечно, земля въ Васильковскомъ уѣздѣ, по плодородію почвы, и самый уѣздъ по удобству сбыта сельскихъ произведеній обѣщаетъ каждому хозяину безсомнѣнныя выгоды, — не менѣе того необходимо было бы слагать съ изъясняющихъ желаніе поселиться въ образцовой колоніи и лежащія на нихъ по прежнему ихъ званію недоимки, такъ какъ въ противномъ случаѣ встрѣтятся лишь одни затрудненія, какъ по причинѣ навѣка обществъ при всѣхъ возможныхъ случаяхъ налагать на нѣкоторыхъ своихъ членовъ непомѣрныя взыскація, такъ равно и по недостаточности многихъ лицъ, переселяющихся въ еврейскую колонію.

Что же касается до честнаго и безукоризненнаго поведенія посвящающихъ себя земледѣльческому труду, то я полагаю бы въ этомъ отношеніи ограничиться лишь собраніемъ справокъ о несостояніи подъ судомъ и слѣдствіемъ переходящаго въ колонію и о неимѣніи имъ частныхъ долговъ. Каждый еврей, доставившій подобныя справки изъ мѣстной полиціи и городской думы, безъ сомнѣнія, самаго честнаго и безукоризненнаго поведенія членъ общества. Если же, несмотря на это, заставляютъ еврея, чтобы онъ при переходѣ въ колонію доставилъ особое свидѣтельство о своемъ поведеніи отъ прежняго мѣщанскаго общества, члены, а въ особенности старшины коего всячески противодействуютъ намѣренію cadaго члена выбыть изъ ихъ среды, а тѣмъ болѣе перейти въ сельское состояніе, то при такихъ обстоятельствахъ, несомнѣнно, возникнутъ лишь обоюдныя жалобы и разныя претензіи, а тѣмъ самымъ породится безконечная переписка безъ всякой существенной пользы. Въшателство же въ это дѣло полиціи, по моему мнѣнію также беспо-

лезно, такъ какъ о поведеніи євреєвъ ни полицейскія мѣста, ни чиновники не могутъ удостовѣритъ безъ участія тѣхъ обществъ, въ вѣдѣнні коихъ євреи проживали“.

У відповіді губернаторові І. І. Васильчіков пояснює, що, „желая устроить земледѣльческую колонію, онъ не хотѣлъ принимать въ расчетъ тѣхъ причинъ, коими теперь євреи побуждаются къ избранію земледѣльческаго состоянія, а имѣя ввиду ту цѣль, чтобы при возможно лучшемъ устройствѣ хозяйства въ колоніи поддержать чисто хозяйственное направленіе и развитіемъ благосостоянія поселенцевъ побудить євреєвъ къ сознательному соединенію въ сельскія общества и къ извлеченію средствъ къ жизни трудомъ земледѣльца, т. е. отклонить то положеніе, въ которомъ теперь обыкновенно остаются євреи, поступающіе въ земледѣльцы, а именно избирая земледѣльческое состояніе, они не занимаютъся земледѣліемъ, а остаются большей частью въ прежнемъ обществѣ. Не находя внѣшнихъ средствъ, коими можно было побудить євреєвъ къ земледѣльческимъ занятіямъ, ибо, какъ опытъ указалъ, на мѣстное начальство нельзя въ такихъ случаяхъ положиться, я хотѣлъ дѣйствовать на нихъ живымъ примѣромъ благосостоянія ихъ собратій въ земледѣльческомъ быту. Само собою разумѣется, что въ отношеніи поселенцевъ въ образцовой колоніи не могло и не было бы сдѣлано „оживленія“ въ льготахъ, дарованныхъ євреямъ земледѣльцамъ“. З приводу офіційної посвідки про бездоганну поведінку тих, хто вступає до колонії жидів, генерал-губернатор завважує, що треба ще иншим способом пересвідчитися в їхній чесності та бажанні хліборобити, бо колонія повинна стати за зразок для инших колоній і про добробут поселенців у ній уряд виявив велику дбайливість“.

Як видно з цього документу, кн. Васильчіков одрізнявся од инших достойників і справді був зацікавлений у тім, щоб осадити жидів на землі. Він хотів заснувати зразкову жидівську колонію, що могла-б бути за приклад, як утворювано инші колонії. Він навіть ігнорував заяву губернатора Кривцова, який хотів переконати його, що жиди мало цікавляться хліборобством і, осаджуючись на землі, прямують до своїх корисливих цілей, маючи на увазі використати тії пільги й привилеї, які миколаївський уряд давав жидам-хліборобам.

Площа, що їй мали приділити під колонію, дорівнювала 249^{1/2} д.; за браком води лани цієї колонії сполучаються з ланами сусідньої, теж жидівської, Котлубицької колонії¹⁾.

¹⁾ Відношення м-ра дер. майна до генер.-губерн. від 19. X. 1853 р., № 1146.

До кошторису влаштування колонії насамперед увіходить сума — 2000 карб., що її подарував бардичівський банкір Гальперін. Коли цих грошей не вистачить, можна буде вишукати інших місцевих засобів. Через те, що Веприківський маєток належить до подушовних земель, скасувати чинш аж ніяк не можна. Улаштувати колонію треба без жадної допомоги з державних джерел. Лісові матеріали загальним порядком видаються з скарбових дач за попенні гроші.

Згідно з проектом, мали влаштувати колонію з 15 тяглих господарств.

На господарське встаткування хліборобським знаряддям, худобою, та насінням обчислено на кожен двір 55 карб. 25 коп., що на 15 господарств становитиме 823 карб. 75 коп. На кожних двоє господарств мали збудувати дві хати, спільну з внутрішньою перетинкою комору, окремо хліви для великої та малої худоби, повітки для хліборобського знаряддя, спільну на два двори лазню, окремі для кожного двору повітки на соломі й другу на сіно, спільну клуню. За складеним кошторисом вартість двох дворів обчислено в 1083 карб. 84¹/₄ коп.

На 16 дворів, приміщення для рабина й молитовні, вартість будівель у колонії становить 9499 карб. 48 коп.

У докладній доповіді з 31. XII. 1853 р. губернатор Кривцов зазначає, що кошти на утримання колонії можна було б узяти з суми коробочних оплат; але згідно з § 41 інструкції про оселення жидів, не більше як 100 карб. на кожен двір. Загальна сума коробочної оплати становить 11 тис. карбованців; з цієї суми вже асигновано на осадження жидів 3 тис. карб., для оселення найбільш бідних жидівських родин у Новоросійському краї.

Далі губернатор знову каже, що треба привчити жидів до хліборобства й про труднощі, сполучені з виходом із міщанського стану.

Про те, як жиди ставляться до хліборобства, губернатор доповідає:

„Нынѣ я могу сказать опредѣленно, что евреи противъ земледѣльческаго званія боязни не имѣють, а напротивъ того увѣрены въ защитѣ правительства противъ гоненія ихъ со стороны прежнихъ обществъ, что за назначеніемъ для населенія новыхъ участковъ въ какомъ бы то ни было количествѣ, они будутъ также скоро заняты евреями. Что же касается устраненія уклончивости нѣкоторыхъ изъ нихъ отъ земледѣлія и обращенія всѣхъ ихъ къ дѣйствительному труду, то съ наступленіемъ весны я предполагаю всѣхъ евреевъ, перечисленныхъ въ истекшемъ году, выслать на

мѣсто поселенія, и за непоявленіємъ нікого изъ земледѣльцевъ въ прежнихъ ихъ мѣщанскихъ обществахъ учредить строгій надзоръ и такимъ образомъ достигнуть полнаго успѣха“.

На доповіді помітка кн. Васильчикова: „давно уже это обѣщано, да и слѣдуетъ, а какъ выйдетъ на дѣлѣ“.

Як гадав був губернатор, аби-б тільки пілги у військовій повинності, завсіди знайдуться жида, що візьмуть на себе спорудження будинків та інші на влаштування колоній витрати.

У листі з 4.ІІ.1854 р. губернатор подає до відому, що одеський купець Абр. Марк. Бродський висловив бажання взяти на себе всі видатки на влаштування Веприківської колонії. Він завсіди й раніш цією справою цікавивсь, але досі не міг її здійснити.

За свою пожертву Бродський бажає, щоб йому надано було звання потомного почесного громадянина, але на підставі 38 арт. по ІХ продовженню, доданого до арт. 1319-го ХІ т. 36. Законів, це звання дається тільки за умовою оселити 50 жидівських родин, отже Бродський погоджується на землях Новоросійського краю осадити ще від 35 до 40 жидівських родин, для чого й дає потрібну суму по 175 карб. на родину.

У справі є прохання А. М. Бродського на ім'я генерал-губернатора з 6.ІІ.1854 р., де він з'ясовує мотиви й умови пожертви. Губернатор подає список 10 родин, що хтять вступити до колонії.

Усі вони під судом і слідством не були і приватних боргів не мають (завідомлення ч. 575 з 17. ІV. 1854 р.). Потім подається додатковий список ще п'ятох родин. Усі, хто переписується до хліборобського стану — міщани.

Між иншим, один з колоністів такий собі Арон Рибак прохає звільнити його від цього звання „по безнадєжности къ земледѣлію“.

Управитель державними маєтками відповідає (29. ІХ. 54 р.), що іще й колоністи й не переселилися, а лани позасіювали селяни, „за допомогою од повіреного Бродського Гернета“. А міністр державних маєтків пише генерал-губернаторові (22. ХІІ. 54 р.) „...Считаю долгомъ увѣдомить Васъ, что при встрѣчаемыхъ вообще затрудненіяхъ въ дѣлѣ земледѣльческаго устройства евреевъ, всякое начало въ ономъ я признаю за успѣхъ и буду ждаты дальнѣйшихъ извѣстій о развитіи означенной мѣры, а по приведеніи колоніи въ окончательное устройство, готовъ принять на себя ходатайство о справедливомъ вознагражденіи купца

Бродскаго за оказанное имъ въ семь случаѣ усердіе и содѣйствіе.

Широкий розмах Бродського пояснюється тим, що він жертвує за умовою *do ut des* — за пожертву надання потомного почесного громадянства.

Подяку закон задалегідь регламентував, задалегідь обчислив і пильно прокалькулював.

Управитель Київської палати державних маєтків повідомляє (З. II. 55 р.) генерал-губернатора, що всі роботи закінчено й Веприківську хліборобську колонію відкрито. Всеньку колонію влаштував Бродський за кошторисним обчисленням на суму 7212 карб. з копійками; окрім того, збудував молитовний дім, зернозбірню, пожежну повітку з крантом на суму 3395 карб., разом на 10.607 карб. Лани коштом Бродського засіяли державні селяни й наготували насіння для ярової сівби. Колонію відкрито 28 грудня 1854 р. „въ присутствіи управляющаго кievской палатой госуд. имущества и при бытности самого строителя Бродскаго. Къ открытію приглашены были сосѣдніе Котлубицкіе колонисты. Раввиномъ было совершено молебствіе съ произнесеніемъ многолѣтія государю императору и всѣй августѣйшей семьѣ. Затѣмъ я объяснилъ колонистамъ попеченіе и заботливость правительства съ приличнымъ внушеніемъ, чтобы они занимались земледѣліемъ усердно и вели съ должной рачительностью хозяйство, старались устройствомъ своего быта служить примѣромъ своимъ собратьямъ. Въ подобномъ родѣ отозвался къ нимъ и самъ строитель Бродскій, общая имъ другія еще на первыхъ порахъ пособія, если они своимъ рвеніемъ къ земледѣлію будутъ этого заслуживать“.

Громада колоністів обрала з-поміж себе старосту; йому й Веприківській сільській управі доручено найближчий догляд за сразковою колонією.

Жеребкуванням жидам-колоністам роздали волів. „Колонисты, выражая искреннюю благодарность за открытіе колоніи, ходатайствуютъ о наименованіи названной колоніи въ честь имени В. С—ва „Илларіоновской“ и жертвуютъ въ пользу раненыхъ воиновъ въ Крыму нѣкоторое количество корпів. Бродскій, желая, чтобы устройство колоніи приписано было исключительно его усердію, возвращаетъ 1925 рублей, въ свое время пожертвованныхъ Гальперинимъ и затраченныхъ на устройство колоніи“. Губернатор надсилає копію постанови київського губерніяльного комітету для осадження жидів винагородити Бродського за влаштування колонії званням потомного почесного громадянина.

Що-до призначення жидам-колоністам керівників-фермерів-селян послано клопотання управителеві палати державних маєтків (бере-

зень 1855 року) князеві Васильчікову, і той дав на це свою згоду. Призначено чотирьох фермерів, але з умовою, щоб жиди ненастанно сами провадили господарську працю.

Під доглядом фермерів хлібороби жидівської зразкової колонії сами обробили ярві лани та засіяли їх вівсом і ячменем; для засіву гречки зорали землю та засадили городи. Як спостережав помічник управителя державними маєтками Єремеев, вони орють землю сами, без участі селян, але під контролем фермерів, і цю роботу виконують завдовільно. „Не можуть однакo вдругъ овладѣть способностью дѣйствовать рукою, какъ бы слѣдовало при обсѣмененіи земли, и потому при этомъ сами участвовали фермеры, но дабы приспособить ихъ къ этому дѣлу, онъ поручилъ тѣмъ же фермерамъ собрать ихъ въ колоніи на улицѣ и практически заняться рассыпкой въ видѣ сѣмянъ песка“ (доповідь управ. держ. майном 26. V. 55 р.). Жида удаються з проханням видати їм писані свідоцтва для відходу на заробітки. Київський окружний начальник у цьому їм одмовив, бо на підставі § 65 інструкції про осадження жидів, жида-хлібороби можуть залишати свої колонії не инакше, як маючи пашпорти для клопотання в справах, що їх особисто обходять, за дозволом од доглядача над поселенцями. На цій підставі він наказав доглядачеві над Веприківською колонією не видавати пашпортів жидам, що їм не вийшло ще три роки, відколи вони оселилися на скарбовій землі, а видавати тільки в разі потреби на вільний проїзд короткотермінові посвідки від п'яти до десяти день. У проханні на ім'я управителя державними маєтками жида кажуть, що до нового врожаю вони не зможуть прохарчувати свої родини, і прохають видати пашпорта бодай одному з членів родини, щоб заробити на утримання сім'ї.

Завідомлення управителя державними маєтками на ім'я київського генерал-губернатора з 20. VIII. 55 р.: „Въ образцовой еврейской колоніи уборка сѣна, равно озимаго и ярового хлѣбовъ произведена самими колонистами и земля подъ озимья поля ими же вспахана, а потому и высланные для руководства ихъ фермеры отпущены домой до наступленія времени озимыхъ посѣвовъ“.

Губернаторове повідомлення (1. X. 55 р.): „въ еврейскую образцовую колонію переселено 15 еврейскихъ семействъ“. У наданні звання потомного почесного громадянина сталася помилка: в потоні почесні громадяни піднесено не одеського купця А. М. Бродського, а київського 1-й гільдії купця Хаїма Мошковича Бродського. Палата 12 жовтня 1855 р. запитує, котрий Бродський заснував колонію, київський чи одеський. Листування з цього приводу й за-

твердження А. М. Бродського в званні потомного почесного громадянина.

Прохання жида Шадхена призначити його за навчителя до жидівської колонії. Резолюція: „препятствій не встрѣчается, но относительно вознагражденія онъ долженъ войти въ переговоры съ колонистами“.

У жидівській колонії потрібен ремонт будівель (зернозбірні), треба так само викопати льох і полагодити тин. Бродський заявляє, що він ладен зробити ремонт зернозбірні. Та управитель державними маєтками повідомляє, що Бродський — через свого повіреного Гернета — ухиляється од переведення усіх потрібних робіт.

Резолюція Васильчикова: „Такову уклончивость нельзя не признать выходящей изъ правилъ чловѣка, вѣрнаго своему слову“.

Як повідомляє губернатор, Бродський пожертвував на жидівську колонію близько 7 тис. карб.

Не погоджуючись із своїм повіреним Гернегом, Бродський запропонував губернаторові поробити чисто-всі ремонти — „исполнить волю и распоряженія начальства безпрекословно“ (доповідь губернатора Гессе, № 905, 2 липня 1856 р.).

Надзвичайно цікаво, що небажання Гернета (Бродського повіреного) далі подавати допомогу колонії, через дивну випадковість збігається з непорозумінням, яке сталося при наданні звання потомного почесного громадянина. Та скоро непорозуміння полагоджено, і кошти знайшлися. І це той самий Бродський, що запевняв, ніби він зівсїди спочував ідеї осадження жидів на землі і з свого боку зівсїди радий усяково матеріально допомагати справі.

Скарга од жидів-колоністів генерал-губернаторові. Вступаючи в колонію, вони мали на думці звільнитися од виплати податків на 10 років та од рекрутської повинности на 25 років. Улаштувуючи колонію, вони витратили певну суму на капітальний ремонт будинків та купівлю худоби (дарма що Бродський і подарував кожному з них по парі волів). Тепер з них правлять чинш за три роки, дарма що вони користувалися землею лиш один рік. Прохають знизити чинш. Губернатор уважає, що жиди повинні були знати, що маєток подуховний, що він підлягає виплаті чиншу, а тому завдовольнити їхне клопотання немає підстав. Цю думку поділяє й управитель міністерством хліборобства. Усі справи надсилається до генерал-губернатора на висновок.

Жида-хлібороби вдруге вдавалися до міністерства державних маєтків із скаргою на низьку якість землі, худоби й будівель у колонії, тільки-ж і ця скарга жадних позитивних наслідків не дала.

Міністр запропонував генерал-губернаторові доглядати за колонією та вжити заходів, щоб збільшити догляд за господарством жидів-хліборобів, за утриманням у порядку будівель, худоби та за безодмовним стяганням належного з них чиншу без жадного недобору.

На цьому повість про Веприківську жидівську колонію уривається. Яка далі була її доля, із справи не видно.
